

Ewangelie synoptyczne, cz. 2

1 RESPONSA AD DUBIA PROPOSITA

1.1 STABILNOŚĆ PISMA ŚWIĘTEGO

Trzy procesy:

1. Redakcja tekstu
„źródła” -> „autograf”
„źródła” to jeszcze nie jest Pismo Święte
2. Transmisja tekstu
Tysiące rękopisów Nowego Testamentu i nieznany autograf
Krytyka tekstu -> tekst krytyczny (np. *Novum Testamentum Graece*)
3. Przekład tekstu
Problem źródła przekładu (współcześnie jest to zwykle tekst krytyczny)
Zmieniający się język polski
„Stary Lekcjonarz” (wydany 1972, na podstawie BT2)
„Nowy Lekcjonarz” (wydany 2015, na podstawie BT5)

1.2 NATCHNIENIE PISMA ŚWIĘTEGO

Papieska Komisja Biblijna, *Natchnienie i prawda Pisma Świętego*. Słowo, które od Boga pochodzi i mówi o Bogu, aby zbawić świat (tłum. H. Witczyk; Instytut Teologii Biblijnej VERBUM, Kielce 2014).

Wszystkie etapy redakcji Pisma cieszą się natchnieniem

Pośrednie etapy redakcji Pisma nie są natchnione

„w Kościele nadal brakuje pełnego wykładu na temat natchnienia” (Carlo kard. Martini)

2 EWANGELIA WG ŚW. MATEUSZA

2.1 KRYTYKA TEKSTU

2.1.1 Mt 6,13

Niektóre rękopisy (od V wieku) po słowach „i nie dopuść, abyśmy ulegli pokusie, ale nas zachowaj od złego” dodają:

- Amen.
- Bo Twoje jest królestwo (i) moc (i) chwała na wieki (wieków). Amen.
- Bo Twoje jest królestwo, Ojca i Syna i Ducha Świętego na wieki. Amen.

Ten liturgiczny dodatek wzorowany jest na modlitwie ze Starego Testamentu:

Bądź błogostawiony, o Panie, Boże ojca naszego, Izraela, na wieki wieków! Twoja jest, o Panie, wielkość, moc, sława, majestat i chwała, bo wszystko, co jest na niebie i na ziemi, jest Twoje; do Ciebie, Panie, należy królowanie i ten, co głowę wznosi ponad wszystkich. Bogactwo i chwała od Ciebie pochodzą, Ty nad wszystkim panujesz, a w ręku Twoim siła i moc, i ręką Twoją wywyższasz i utwierdzasz wszystko. Teraz więc, Boże nasz, dzięki Ci składami i wychwalamy przestawne imię Twoje (1 Krn 29,10-13).

2.1.2 Mt 16,2b-3

„Wieczorem mówicie: [Będzie] piękna pogoda, bo niebo się czerwieni; rano zaś: Dziś burza, bo niebo się czerwieni i jest zasępione. Wygląd nieba umiecie rozpoznawać, a znaków czasu nie potraficie?”. Tekstu tego brak m.in. w:

- Kodeksie Synajskim (IV w.)
- Kodeksie Watykańskim (IV w.)
- Kodeksie Monachijskim (X w.)
- Kodeksie Tischendorfa IV (X w.)
- Rodzinie Ferrara 13 (XI – XV w.; źródło z VII w.)

2.1.3 Mt 20,28 – niektóre rękopisy dodają:

Ale wy dążcie, by wzrastać z tego, co jest małe, a (nie) z większego być mniejszym. Kiedy wejdziecie do domu wezwani na obiad, nie siadajcie na zaszczytnych miejscach, aby nie wszedł ktoś dostojniejszy od ciebie i gospodarz nie przyszedł, i nie powiedział tobie: Usiądź niżej. I będziecie zawstydzeni. Lecz jeśli usiądziesz na niższym miejscu i przyjdzie do ciebie ktoś niższy, wtedy gospodarz powie tobie: Usiądź wyżej. Będzie to dla ciebie korzystne.

2.2 JĘZYK I STYL

2.2.1 Problem języka oryginalnego

„Mateusz zaś, posługując się językiem hebrajskim, zebrał razem słowa Jezusa” (Papiasz).

„Mateusz zaś albo Lewi, naprzód celnik a później Apostoł, pierwszy w Judei spisał Ewangelię Chrystusową literami i słowami hebrajskimi dla tych, którzy będąc obrzezanymi przyjęli wiarę. Nie jest dość pewne, przez kogo została później przetłumaczona na język grecki. Natomiast po hebrajsku posiada ją aż do dzisiaj Biblioteka Cezarejska... Ja także miałem sposobność ją przepisać dzięki Nazarejczykom, którzy w mieście syryjskim Berei posługują się tą księgą...” (św. Hieronim).

Argumenty za greką jako językiem oryginalnym:

- jednolity styl i język
- poprawna greka
- umiarkowana ilość semityzmów (por. Mk i Łk)
- występowanie konstrukcji typowo greckich
- użycie terminów bez jasnych odpowiedników hebrajskich

Hipoteza dwóch Ewangelii Mateusza:

- Townson (XIX w.): hebrajski i grecki
- Thiessen (XX w.): aramejski i grecki

Żydowski traktat Szem Toba (~1380)

- hebrajszczyzna podobna do Syracha i Qumran
- G. Howard nie twierdzi, że to oryginał Mateusza (być może równoległy)

2.2.2 Semityzmy

- 5,22: ὄρακά (אָרָא) pusty, daremny, bezwartościowy
- 6,24: μαμωνᾶς (מָמוֹנָא) pieniądze, bogactwo
- 10,25: Βεελζεβούλ (בְּעֵל זְבוּל) Pan Much, bóstwo filistyńskie
- 21,9: ὠσαρνά (הוֹשִׁיעָה נָ) zbaw (nas), prosimy (por. Ps 118,25)
- 27,6: κορβᾶν (קֹרְבָן) ofiara, to co jest ofiarowane

częste paralelizmy i inkluzje

występowanie idiomów semickich

duże znaczenie liczb

odwołanie do zwyczajów żydowskich (bez objaśnienia)

(Mt 1,1): Βίβλος γενέσεως = תַּלְמוּד סֵפֶר (Rdz 5,1)

Problem cytatów ze Starego Testamentu:

- wspólne z pozostałymi synoptykami => Septuaginta
- pozostałe cytaty mają niektóre (!) cechy tekstu masoreckiego

2.2.3 Typowe słownictwo

sprawiedliwość (6/9), sprawiedliwi (16/32)

sprawiedliwy to wyjątkowo wierny Prawu

kategoria sprawiedliwych w judaizmie często występuje obok proroków

Mt 13,17: Wielu proroków i sprawiedliwych pragnęło ujrzeć...

Kościół (ἐκκλησία; 2/2)

zgromadzenie, zwołanie (ἐκ + καλέω)

w Septuagincie tłumaczenie לְהַקָּדֵשׁ

2.3 STRUKTURA

καὶ ἐγένετο ὅτε συνετέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους...

1. 7,28: Gdy Jezus dokończył tych mów, tłumy zdumiewały się Jego nauką...
2. 11,1: Gdy Jezus skończył dawać te wskazania dwunastu swoim uczniom...
3. 13,53: Gdy Jezus dokończył tych przypowieści, oddalił się stamtąd.
4. 19,1: Gdy Jezus dokończył tych mów, opuścił Galileę i przeniósł się...
5. 26,1: Gdy Jezus dokończył wszystkich tych mów, rzekł do swoich uczniów...

1. Przyjście Królestwa (3,1 – 7,29)
  - Część narracyjna (3,1 – 4,25)
  - Kazanie na górze (5,1 – 7,29)
2. Głoszenie Królestwa (8,1 – 10,42)
  - Część narracyjna (8,1 – 10,4)
  - Mowa misyjna (10,5-42)
3. Tajemnica Królestwa (11,1 – 13,52)
  - Część narracyjna (11,1 – 12,50)
  - Nauczanie o Królestwie (13,1-52)
4. Kościół – początek Królestwa (13,53 – 18,35)
  - Część narracyjna (13,53 – 17,27)
  - Mowa eklezjologiczna (18,1-35)
5. Przyjście Królestwa (19,1 – 25,46)
  - Część narracyjna (19,1 – 23,39)
  - Mowa eschatologiczna (24,1 – 25,46)

2.4 KONTEKST POWSTANIA

2.4.1 Autor

Mateusz Lewi, syn Alfeusza, jeden z Dwunastu, celnik

Mt 9,9: Odchodząc stamtąd, Jezus ujrzał człowieka imieniem Mateusz, siedzącego na komorze celnej, i rzekł do niego: „Pójdź za Mną!” A on wstał i poszedł za Nim.

Dobra znajomość realiów finansowych i podatkowych

Potwierdzenie patrystyczne: Papiasz, Ireneusz, Orygenes

Historyczny Apostoł mógł być autorem Q, ale kto spisał Mt?

Autor najprawdopodobniej był Żydem

znał zwyczaje, często odwoływał się do Starego Testamentu, duża rola Prawa
Mt 13,52: Dlatego każdy uczoney w Piśmie, który stał się uczniem królestwa niebieskiego, podobny jest do ojca rodziny, który wydobywa ze skarbca rzeczy nowe i stare.

2.4.2 Miejsce

Początkowo uważano, że w Jerozolimie

Antiochia Syryjska

tradycja galilejska, rola Piotra, liczna diaspora, świadectwo Ignacego

Aleksandria

konkurencja dla Łukasza (z Antiochii), odmienny model teologiczny

Syria (najprawdopodobniej południowa) lub Palestyna

środowisko judeochrześcijańskie

podręcznik dla przywódców Kościoła ubrany w szaty narracyjne

2.4.3 Czas

po zburzeniu świątyni jerozolimskiej (70 r.)

Mt 22,7 („a miasto ich spalić”) i mowa eschatologiczna

z pewnością jeszcze w I wieku (przed 100 r.)

Około 110 była znana Ignacemu Antiocheńskiemu

silna polemika z judaizmem faryzejskim (duże znaczenie 80-90)

2.5 TEOLOGIA

Wypełnienie Starego Testamentu

- Jezus jako nowy Dawid
- Jezus jako nowy Salomon
- Jezus jako nowy Mojżesz
- Ewangelia jako nowa Tora
- Jezus jako cierpiący Sługa JHWH
- Jezus jako wypełnienie proroctw
- Jezus jako oczekiwany Mesjasz

Centralna idea: królestwo niebieskie (=Boże)

Jezus jest Synem Bożym – kluczowy tytuł u Mateusza

3 EWANGELIA WG ŚW. MARKA

3.1 KRYTYKA TEKSTU

3.1.1 Mk 16,9-20, „dłuższe zakończenie Ewangelii”

Kodeksy majuskułowe

Brak w Synajskim i Watykańskim* (oba IV w.)

Obecne w Aleksandryjskim, Efrema, Bezy, Waszyngtońskim...

Kodeksy minuskułowe

Obecne wszędzie poza 20, 22, 304

Starożytne tłumaczenia

Brak w niektórych rękopisach syryjskich, koptyjskich i ormiańskich

Ojcowie Kościoła

Znał je Ireneusz, Polikarp, Justyn Męczennik, Ireneusz i Tertulian

Brak u Klemensa Aleksandryjskiego, Orygenesza, Euzebiusza i Hieronima

Kontekst poprzedzający (w. 8b):

„Nikomemu też nic nie powiedziały, bały się bowiem” [BT: bo się bały]

γαρ na końcu zdania jest rzadkie, ale nie wykluczone

Regius (VIII w.), Athous Lavrensis (IX/X w.) (...) koptyjskie, etiopskie:

Wszystko zaś przekazały zwięźle [ludziom] z otoczenia Piotra. Potem zaś i sam Jezus od wschodu do zachodu rozprzestrzenił przez nich świętą i niezniszczalną naukę wiecznego zbawienia. (Amen.) – „krótsze zakończenie Ewangelii”

Większość kodeksów po zakończeniu krótszym dodaje również dłuższe.

Święty Arystion, biskup Salaminy, uczeń apostołski

Mt 16, 9-20

J 8,1-11

Redakcja Listu do Hebrajczyków.

„Autentyczna relikwia pierwszego pokolenia chrześcijańskiego”

3.1.2 Mk 9,49

Πᾶς γὰρ πυρὶ ἀλισθήσεται = Bo każdy ogniem będzie posolony (BT5)

Πᾶσα γὰρ θυσία ἀλι ἀλισθησεται = Bo każda ofiara solą będzie posolona (D, it)

Kpł 2,13: Każdy dar posypiesz solą.

Πᾶσ γὰρ πυρὶ ἀλισθησεται καὶ πᾶσα θυσία ἀλι ἀλισθησεται (A, C, $\mathfrak{M}$)

Bo każdy ogniem będzie posolony, a każda ofiara solą będzie posolona

Πᾶσ γὰρ πυρὶ ἀναλωθησεται καὶ πᾶσα θυσία ἀλι ἀλισθησεται (Θ)

Bo każdy ogniem będzie spalony, a każda ofiara solą będzie posolona

3.1.3 7Q5

Próba identyfikacji fragmentu z Mk 6,52-53 – Jose O’Callaghan SI, Carsten Thiede

Inne próby identyfikacji: Za 7,4-5; Wj 36,10-11; Jr 16,3-4; Filon z Alesandrii...

3.2 JĘZYK I STYL

Mało mów – skupienie się na narracji

Brak upiększania: twarde, szorstkie opisy

Tekst żywy, malowniczy; niewprawny literacko (rzeczywiste wspomnienia)

Opisy schematyczne, proste zdania, oszczędne spójniki (tradycja ustna)

Język grecki potoczny, gwarowy, często niepoprawny

Arameizmy i latynizmy (charakterystyczne dla popularnej greki)

κραββατος (2,4.9.11.12; 6,55) = *grabattus*, łożo

μοδιος (4,21) = *modius*, korzec

λεγιων (5,9.15) = *legion*, legion

σπεκουλατωρ (6,27) = *speculator*, „kat”

ξεστης (7,4) = *sextarius*, naczynie o pojemności 0,545l

κοδραντης (12,42) = *quadrans*, moneta o wartości ¼ asa

κηνος (12,14) = *census*, podatek

φλαγελλω (15,15) = *flagello*, biczować

πραιτωριον (15,16) = *praetorium*, pretorium

κεντυριων (15,39.44.45) = *centurion*, setnik

3.3 STRUKTURA (A. LOISY: „ZLEPEK CUDÓW I POUCZEŃ”)

3.3.1 Geograficzna:

1. Wstęp – nad Jordanem (1,1-13)
2. Działalność w Galilei (1,14 – 7,23)
3. Działalność poza Galileą (7,24 – 9,50)
4. Do Jerozolimy i w niej (10,1 – 16,8)

3.3.2 Geograficzna (W. G. Kümmel):

1. Wstęp – nad Jordanem (1,1-13)
2. Działalność w Galilei i poza jej granicami (1,14 – 9,50)
3. Droga do Jerozolimy (10,1-52)
4. W Jeruzalem (11,1 – 16,8)

3.3.3 Dramatyczna (W. Wrede / R.T. France)

- akt I – kim jest Jezus? (1,14 – 8,26)
akt II – częściowe odsłonięcie tajemnicy mesjańskiej (8,27 – 10,52)
akt III – pełne odsłonięcie tajemnicy mesjańskiej (11,1 – 16,8)

3.3.4 Relacyjna (J. Kudasiewicz)

1. Wstęp (1,1-13)
2. Jezus a uczniowie, tłumy i przeciwnicy (1,14 – 6,6a)
3. Nieporozumienie między Jezusem a uczniami (6,6b – 10,52)
4. Jezus i uczniowie wobec przeciwników w Jerozolimie (11,1 – 16,8)

3.3.5 Geograficzno-teologiczna (D. J. Harrington)

1. Prolog (1,1-15)
2. Działalność Jezusa w Galilei (1,16 – 3,6)
3. Odrzucenie Jezusa w Galilei (3,7 – 6,6a)
4. Jezus niezrozumiany przez uczniów w Galilei i później (6,6b – 8,21)
5. Jezus naucza uczniów w drodze do Jerozolimy (8,22 – 10,52)
6. Pierwsza część tygodnia pasyjnego w Jerozolimie (11,1 – 13,37)
7. Śmierć Jezusa w Jerozolimie (14,1 – 16,20)

3.4 KONTEKST POWSTANIA

3.4.1 Autor

[Jan] Prezbiter mawiał także: *Marek, będąc tłumaczem Piotra, wiernie spisał, choć nie w kolejności, wszystkie słowa i czyny Pana, które zapamiętał. Nie słyszał bowiem sam Pana ani nie był jednym z jego uczniów, ale później, jak powiedziałem, jednym z [uczniów] Piotra. Piotr nauczał odpowiednio do okazji, przedstawiając słowa Pana nie w sposób systematyczny, dlatego Marek słusznie postąpił, spisując niektóre z tych rzeczy tak, jak je zapamiętał. Miał bowiem tylko jeden cel: niczego nie pominąć z tego, co słyszał, i niczego nie przekręcić.* (Papiasz, cyt. za Euzebiusz z Cezarei, Historia Kościoła III 39.15).

Klemens Aleksandryjski (koniec II w.): *Słuchacze nauk Piotra w Rzymie usilnie nalegali na Marka aby spisał słowa Apostoła.*

Jan Marek w Dziejach Apostolskich:

„Barnaba i Szaweł, wypełniwszy swoje zadania, powrócili z Jeruzalem, zabierając ze sobą Jana, zwanego Markiem” (Dz 12,25).

„Odplynąwszy z Pafos, Paweł i jego towarzysze przybyli do Perge w Pamfilii, a Jan wrócił do Jerozolimy, odłączając się od nich” (Dz 13,13).

„Barnaba chciał również zabrać Jana zwanego Markiem (...) Zaostrzył się spór, tak iż oddalili się od siebie wzajemnie: Barnaba zabrał Marka i popłynął na Cypr” (Dz 15,37.39).

(Jan) Marek w Listach Pawłowych:

„Pozdrawia was Arystarch, mój współwięzień, i Marek, kuzyn Barnaby, co do którego otrzymaliście zlecenia: przyjmijcie go jeśli do was przybędzie” (Kol 4,10).

„Tylko Łukasz jest ze mną. Weź Marka i przyprowadź ze sobą; jest mi bowiem potrzebny do posługi” (2Tm 4,11).

„Pozdrawia cię Epafras, mój współwięzień w Chrystusie, [oraz] Marek, Arystarch, Demas, Łukasz – moi współpracownicy” (Flm 23-24).

Marek u boku świętego Piotra:

„Pozdrawia was ta, która jest w Babilonie, razem z wami wybrana, oraz Marek, mój syn” (1P 5,13).

Marek (???) w Ogrójcu

„A pewien młodzieniec szedł za Nim, odziany prześcieradłem na gołym ciele. Chcieli go chwycić, lecz on zostawił prześcieradło i uciekł nago” (Mk 14,51-52).

3.4.2 Miejsce

Rzym

tradycja związana z Markiem i Piotrem (Papież)

obecność latynizmów

atmosfera stałej groźby prześladowań

inne propozycje: Aleksandria, Galilea, Transjordania, Syria

na pewno poza Palestyną, w środowisku nie posługującym się aramejskim:

tłumaczy aramejskie wyrażenia

wyjaśnia żydowskie zwyczaje

unika sformułowań obrażających pogan